

tuòria d'una làpida procedent del cementiri jueu de Montjuïc, del segle XIV: "estela fúnebre de l'amorós jove de delícies Josef, fill de Jaquob. Que el guardi la seva roca i el seu Redemptor". Signe evident d'un poble que confia a la seva "roca" la guarda del mort. I també, sense tabú ni mite, uns constructors posteriors no varen tenir cap inconvenient d'utilitzar la mateixa estela en una obra plena de vida, com les Torres de Palau, propietat dels comtes de Solterra, que també ho eren de la muntanya de Montjuïc. És el coronament de la familiaritat gironina amb la pedra, digui el que digui la inscripció.

Un altre exemple de l'inseriment del paisatge a la vida quotidiana és que se sol emprar la pedra de Girona com a testimoni. Un poeta de Jocs Florals la posa com a penyora de fidelitat perenne en un poema dedicat a l'astor de cacera de Cap d'Estopa, enterrat a la catedral, i acaba fent dir a l'ocell: "jo em quedo, fet de pedra, fins que la catedral s'enruni". En canvi, Narcís Comadira, en un remolí de crueltat, desitja l'ensorrament de la volta de la catedral —"vull veure el cel com traspassa els teus nervis..."— perquè atribueix a la pedra de Girona una immobilitat de la ciutadania. Sort que la seva crueltat era poètica. I els jueus gironins atorgaven un testimoni excepcional a la pedra quan en fer préstecs de llarga durada feien constar això: "per mentre duri la Torre Gironella". La pedra de Girona pesa i compta.

Hi ha moltes lectures finals. La lectura terminal del paisatge de Girona vella es fa molt personalment. A la intimitat els gironins hi tenim una vivència, un petit secret, un toc de sensibilitat que resulta ser un toc de pedra. A vegades és una senzilla anècdota com aquella de Carles de Bolós. En la seva sèrie de quatre mil articles en va dedicar molts a l'antiguitat de Girona; un d'ells explicava que, pujant a Montjuïc per Sant Pere, de cara a la catedral i Passeig Arqueològic, l'eco repeteix una paraula de dotze síl·labes. Coneguda com era la sordesa absoluta de l'escriptor, estava perdonat d'haver de comprovar aquell eco, es deuria imaginar molt interiorment el so d'una paraula de dotze síl·labes com una mena de somni i, molt amable, en va fer un article. No conec ningú que hagi verificat aquell eco. Potser no existeix, però en tot cas és innegable que Carles de Bolós creia en el poder màgic de la pedra. Fins i tot els més professionals de l'arqueologia se senten tocats per una lectura personal de la pedra. Miquel Oliva, que tantes hores passaria en soledat a St. Pere de Galligans, primer com a conservador, després director, estudiant les

Amb geranis humils o amb vidres emplomats, les finestres emmarquen els diversos estaments de Girona. Tenim la migradesa d'un arc que necessita reforç i tenim la serena presidència d'un racó benestant. Finestres agermanades per la pedra: una en el silenci de Trasfiguera, l'altra en el nervi de Santa Clara.

pedres del museu, explicava als amics una íntima observació: la rosassa del monestir realitza un fenomen de curiositat lluminosa, projectant-se ella mateixa en el fons de l'absis central, sencera, cada vint-i-u de juny. Una simbòlica vivència (potser millor, meditació) que fa pensar en un vers d'Agustí Bartra: "faré saltar el sol que s'amaga sota la teva pell i sols tindràs la llibertat que ordenarà el meu somriure."

I Jaume Marquès, cronista de la ciutat, també acostumat a les lectures pesades de pedres i inscripcions amb sorpreses enigmàtiques, ell mateix és pres del poder d'inspiració de la pedra, entra decidit a la mètrica i a la rima i passa a l'antologia poètica de Girona amb el seu sonet "Torre Gironella".

I cada gironí fa la seva lectura íntima quan cada primavera entrem en un claustre a veure l'exposició de flors. Abans era St. Pere de Galligans, ara és St. Domènec. Romànic o gòtic, tant li fa, perquè és com un conte. Plantes i flors semblen cridades per la pedra de Girona, tan calcària ella, tan a l'altre marge dels verds i grocs i vermells del món vegetal. Pedres i flors dialoguen a la seva manera sobre el color, la vetustat, el fràgil i els mil·lennis. Dos mons contrastats. La pedra, amb segles a l'esquena, la flor, amb la fugacitat a cada fulla. Diríeu que el regne vegetal aprèn molt de la col·lecció de pedres: potser per això l'hortensia és tan apinyada, perquè ha vist un capitell amb in comptables acants. El cactus alt i prim ha copiat el perfil d'una esvelta columna. Més enllà es veu

un animalot rar figurat a un capitell i diuen que el gerani enfiladís l'ha imitat i ha florit vermell de tant mirar la llengua de l'animal. Girona entera puja a St. Domènec, que aquells dies és una nova versió de la fauna de la pedra i la flor. El darrer dia de l'exposició, les pedres s'assabenten que les flors són qui ha atret tantes visites, les flors tenen més colors, potser són més adients per a les festes. I a les pedres els entra un ressentiment i preparen la fi del lluirament floral. Com a les rondalles, pot començar a ploure molt. Amb tanta aigua sempre hi ha una fulla ampla de ficus que s'inclina cap a terra i recull l'aigua en un raig. La fulla s'ha inspirat en una gàrgola medieval. La gàrgola, l'autèntica, és un dimoni de nom i de fets i va accentuant les seves horribles faccions en sentir-se escarida per una fràgil fulla verda. La gàrgola subleva totes les pedres de la nau, de l'absis i del claustre: nosaltres sabem què és la soledat i la fortalesa —semblen dir les pedres— i ara vosaltres, febles vegetals, sabreu què és la mort. Les morts van caient a rams, gladiols, roses, gardènies, tot va desaparèixer de St. Domènec. Així és com la pedra de Girona torna a vèncer, cada any, cada moment, en la lluita per la supervivència.

La pedra ha fet de Girona una àmfora d'esperes. Llegir la pedra de casa és participar d'un paisatge únic, és sentir-se'n familiar, és trobar-hi les més pures satisfaccions. Ja no podem desaprendre les rutes infinites de l'esperit.

JORDI DALMAU i COROMINES